

GEFAD / GUJGEF 38(1): 233-262 (2018)

Sınıf Öğretmenlerinin İlkokul 4. Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi*

An Examination of Classroom Teachers' Views Regarding Primary School 4th Grade Human Rights, Citizenship and Democracy Curriculum

Serkan ASLAN¹, Birsal AYBEK²

¹Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü. aslan.s1985@gmail.com

²Çukurova Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü. baybek@hotmail.com

Makalenin Geliş Tarihi: 07.12.2017

Yayına Kabul Tarihi: 24.01.2018

ÖZ

Bu araştırmanın temel amacı, sınıf öğretmenlerinin ilkökul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı ile ilgili görüşlerini belirlemektir. Araştırmada fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını, 2015-2016 eğitim-öğretim yılında Elazığ ilinde görev yapan 10 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak veriler toplanmıştır. Verilerin analizinde nitel veri analizlerinden biri olan betimsel analiz kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, sınıf öğretmenleri insan hakları dersinin öğrencilerin kendi hakları ile ilgili bilgi sahibi olacaklarını, demokrasinin ve toplumsal görevlerinin ne olduğunu öğreneceklerini, bazı değerleri kazandıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler kazanımların öğrencilerin düzeyine uygun olduğunu, öğrenci merkezli etkinliklerin olduğunu, içeriğin çok iyi düzenlenmediğini ve ölçme-değerlendirme araçları ile ilgili yeterli bilgi verilmediğini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bazıları bu dersin dördüncü sınıf öğrencilerine uygun olduğunu düşünürken bazıları uygun olmadığını düşünmektedir. Öğretmenler tarafından öğretmen kılavuz kitaplarının, öğrenci ders ve çalışma kitaplarının olmamasından dolayı sorun yaşadıkları belirtilmiş ve buna yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: İnsan hakları, Yurttaşlık, Demokrasi, Program değerlendirme.

*Bu çalışmanın bir bölümü 26-28 Ekim 2017 tarihleri arasında Muğla'da düzenlenen 5. Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

ABSTRACT

This study aims to determine the views of classroom teachers on human rights, citizenship and democracy curriculum that is presented to primary school 4th graders. This is a qualitative study, and it has employed phenomenology design. In this respect, totally 10 classroom teachers working in a province of Elazığ during the academic year of 2015-2016 participated in the study. The study has utilized criteria sampling method, one of the purposeful sampling methods. Criteria determined in the research are teachers must be those who teach the fourth graders and who have at least 2 years of seniority. The reason for determining these criteria is to obtain much more useful information. Data were collected using semi-structured interview form. Data analysis was conducted through descriptive analysis. Research results have revealed classroom teachers' positive views about the fact that students will acquire knowledge regarding their rights thanks to the human rights lesson, about what democracy is, what social duties are and several values. Teachers have stated that the acquisitions are appropriate for the students' levels, that the content is not well organized, that there are student-centered activities, and that insufficient information about the evaluation tools are available. Some of the teachers think this course is appropriate for the 4th grade students, while others are not. Teachers have also indicated various problems due to the lack of teacher guidebooks student course and workbooks; moreover, they have developed various recommendations in this regard.

Keywords: *Human rights, Citizenship, Democracy, Program evaluation.*

GİRİŞ

Eğitimin temel amaçlarından birisi de, bireyleri insan haklarına saygılı, yurttaşlık bilinci gelişmiş ve demokratik değerlere sahip bir şekilde yetiştirmektir. Nitekim günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler öğretim programlarında bu amacı dikkate alarak düzenlemeler yapmaktadır. Türkiye'de eğitim kurumlarında vatandaşlık eğitimi ile ilgili konuların ilköğretim düzeyinde uzun yıllar sosyal bilgiler dersi kapsamında verildiği görülmektedir (Doğanay, 2004). Nitekim Sağlam (2000: 1) demokratik yaşama biçiminin temelini oluşturan anlayış, tutum ve idealleri geliştirmede olumlu katkıda bulunması bakımından sosyal bilgiler dersinin en uygun ders olduğunu belirtmiştir. Sosyal bilgiler dersi öğretim programı bünyesinde farklı disiplinlere ait kazanımları barındırmaktadır. Bu disiplin alanlarından birisi de vatandaşlık eğitimidir. Koçoğlu (2012: 2), vatandaşlık eğitimindeki amacın öncelikle bireyin insan haklarına saygılı ve demokratik bir düşünce tarzını benimsemesi olduğunu belirtmiştir.

Dünya üzerimde birçok ülkenin eğitim sistemi incelendiğinde, eğitimin en temel amacının iyi vatandaş yetiştirmek olduğu görülmektedir (Duman, Karakaya & Yavuz, 2001). Türkiye'de, insan hakları ve vatandaşlık eğitimine yönelik farklı zamanlarda çeşitli uygulamalar olduğu bilinmektedir. İnsan hakları ve vatandaşlık eğitimi bazen bir ders olarak, bazen de farklı dersler içerisine yerleştirilmiş bir program şeklinde düzenlenmiştir (Taşkaya & Akdağ, 2011). 2005-2006 eğitim-öğretim yılından itibaren ilköğretim programlarında "İnsan Hakları ve Vatandaşlık" ara disiplini adıyla hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinin içinde yer almıştır. 2010-2011 eğitim-öğretim yılında yapılan değişiklikle "Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi" adı ile sekizinci sınıflarda haftada bir ders saati olmak üzere okutulmaya başlanmıştır. İlk yıl seçmeli ders olarak okutulan ders, 2011-2012 eğitim-öğretim yılında zorunlu ders haline getirilmiş ve bir sonraki yıl uygulamadan kaldırılmıştır. Son olarak, 30 Mart 2012'de kesintili zorunlu eğitim ile ilgili yasal düzenlemesinin ardından Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınan 25/06/2012 tarih ve 69 sayılı kararla "İlkokul İnsan Hakları, Yurttaşlık

ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı" adı altında 2015–2016 eğitim-öğretim yılından itibaren ilkokul dördüncü sınıfta verilmeye başlanmıştır.

2017-2018 eğitim-öğretim yılında ilkokullara ait tüm öğretim programlarında değişikliğe gidilmiştir. Bu bağlamda ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programında da değişiklik yapılmıştır. İlkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programına ait ünite ve kazanımların yapılandırılmasında insanı merkeze alarak “yaşama hakkı ve beden bütünlüğü, hak, özgürlük, sorumluluk, adalet, eşitlik, uzlaşma, yurttaşlık, birlikte yaşama, farklılıklara saygı, hukukun üstünlüğü” gibi kavramlar genel çerçeveyi oluşturmuştur (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2017). 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda ifade edilen Türk Millî Eğitimi’nin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda ilkokul dördüncü sınıf demokrasi ve insan hakları dersi öğretim programında "insani değerleri benimseyen, hak, özgürlük ve sorumluluk bakımlarından çocuk olmanın ayrıcalıklarını keşfeden, hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesi için sorumluluk üstlenen, insan hakları ve demokrasi kültürünün geliştirilmesi için adaleti ve eşitliği gözeten, iş birliğine ve bilgiye dayalı demokratik karar alma süreçlerine katılan, ortak yaşama ilişkin sorunların çözümünde uzlaşma arayan, kurallara uyarak hak ve özgürlüklerin korunmasına ve geliştirilmesine destek olan, aktif yurttaşlığı benimseyen ve buna uygun davranan, birlikte yaşama koşullarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için sorumluluk üstlenen, cumhuriyet ve değerlerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi alanındaki gelişmelere katkısını bilen" bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır (MEB, 2017: 6). İlkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı "(1) İnsan Olmak, (2) Hak, Özgürlük ve Sorumluluk, (3) Adalet ve Eşitlik, (4) Uzlaşma, (5) Kurallar, (6) Birlikte Yaşama" olmak üzere altı üniteden oluşmaktadır (MEB, 2017).

Eğitim programlarının iyi hazırlanması ve uygulanması önem taşımaktadır. Nitelikli eğitim programlarına ulaşmak için de, o programların bilimsel yöntemler izlenerek ve uygun araçlar kullanılarak değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sonucunda ortaya çıkan sonuçların program tasarısına yansıtılması, yani programın geliştirilmesi daha

kaliteli programlara ulaşmada o denli önem taşımaktadır (Tyler, 1949; Fitzpatrick, Sanders & Worthen, 2004). Program değerlendirme "sistemik veri toplama ve analizini temele alan bilimsel araştırma süreçleri kullanılarak, geliştirilmiş olunan bir programın; doğruluğu, gerçekçiliği, yeterliliği, uygunluğu, verimliliği, etkililiği, yararlılığı, başarısı ve yürütülebilirliği vb. gibi herhangi bir özelliği hakkında karar verme süreci" olarak tanımlanmaktadır (Uşun, 2012: 10). Erden (1998) ise program değerlendirmeyi "gözlem ve çeşitli ölçme araçları ile eğitim programının etkililiği hakkında veri toplama ve elde edilen verilerle programın etkililiğinin işaretçileri olan ölçütlerle karşılaştırıp yorumlama ve programın etkililiği hakkında karar verme süreci" olduğunu belirtmektedir.

Türkiye'de alanyazın incelendiğinde, Kaçar ve Kaçar (2016) tarafından yapılan araştırmada, sınıf öğretmenlerinin dördüncü sınıf insan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Araştırmada, öğretmenlerin çoğu tarafından insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin dördüncü sınıfta okutulması olumsuz karşılanmıştır. Öğretmenlerin çoğu ders öğretiminde zorluklarla karşılaştıklarını ve ders kitabı içeriğinin uygun olmadığını belirtmişlerdir. Gürel (2016) tarafından "Sınıf ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İlkokul 4. Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersine Yönelik Görüşlerinin Karşılıklı Olarak İncelenmesi" adlı araştırmada öğretmenlerin vatandaşlık eğitimini iyi, bilgili ve değer sahibi vatandaşların yetiştirilmesi amacıyla verilen eğitim olarak tanımladığı, Türkiye'de verilen vatandaşlık eğitiminin kesinlikle gerekli olduğu fakat başarılı bir eğitimin verilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Sağlam ve Hayal (2015) tarafından yapılan araştırmada, sınıf öğretmenlerinin "insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi" dersinin ilkökul dördüncü sınıfta yer almasıyla ilgili görüşleri incelenmiştir. Araştırma sonucunda, sınıf öğretmenlerinin bir kısmının "İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi" dersinin bağımsız bir ders olarak ilkökul dördüncü sınıfta yer alması gerektiğini düşündüğü; bir kısmının "İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi" kapsamındaki konuların "Sosyal Bilgiler" dersiyle bütünleştirilmesi gerektiğini düşündüğü sonucuna ulaşılmıştır

Alanyazın incelendiğinde ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı ile ilgili az sayıda çalışmanın yapılmış olması, araştırmacılar tarafından bir eksiklik olarak görülmüş ve bu araştırmanın yapılmasına karar verilmiştir. Ayrıca bu çalışmada yukarıda bahsedilen çalışmalardan farklı olarak bu dersin öğrencilere ne gibi bir katkı sağladığı, öğretim programının boyutları ile ilgili düşüncelerinin ne olduğu, bu dersin ilkokul dördüncü sınıfta uygulanmasını doğru bulup bulmadıkları, bu derste karşılaşmış oldukları sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri incelenmiştir. Nitelikli programların geliştirilip uygulanabilmesi için öğretim programlarının bilimsel araştırma yöntemlerine dayalı olarak değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Çünkü nitelikli, çağı yakalayan öğretim programlarının geliştirilmesi öğretim programlarının değerlendirilmesine bağlıdır. Özellikle eğitimin en önemli paydaşlarından biri olan ve öğretim programlarının uygulayıcısı olan öğretmenlerin, öğretim programlarına yönelik görüşlerinin alınmasının son derece önemli olduğu araştırmacılar tarafından düşünülmektedir. Yapılan bu araştırmanın alanyazına katkı sağlayacağı, başta Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'na ve diğer kurumlara bir dönüt niteliği taşıyacağı umulmaktadır. Bu araştırmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı ile ilgili görüşlerini incelemektir. Araştırmanın amacına dayalı olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğretmenlerin ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin öğrencilerin kazanımlarına katkısı ile ilgili görüşleri nelerdir?
2. Öğretmenlerin ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı ile ilgili görüşleri nelerdir?
3. Öğretmenlerin ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin dördüncü sınıfta uygulanması ile ilgili görüşleri nelerdir?
4. Öğretmenlerin ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin uygulanması sırasında karşılaşmış oldukları sorunlar ile ilgili görüşleri nelerdir?

5. Öğretmenlerin ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin uygulanması sırasında karşılaşmış oldukları sorunlara yönelik geliştirmiş oldukları öneriler nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden birisi olan fenomenoloji kullanılmıştır. Ersoy (2016) tarafından fenomenolojik araştırma "bireylerin kendi bakış açısından algı ve deneyimlerini ön plana çıkarmayı amaçlayan bir araştırma deseni" olarak tanımlanmaktadır. Creswell (2007) tarafından fenomenoloji "birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını tanımlama" olarak tanımlanmıştır. Bu araştırmada da, ilkokul dördüncü sınıflarda görev yapan öğretmenlerin dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi ile ilgili deneyimleri ve algıları ortaya çıkarılmak istenildiğinden fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Araştırmada, katılımcıların bu derse ait öğretim programını uygulamış ve deneyim kazanmış olmalarına dikkat edilmiştir. Bu nedenle, 2015-2016 eğitim-öğretim yılının bahar döneminde öğretmenlerin bu derse ait öğretim programı ile ilgili görüşleri alınmıştır. Bu araştırmada ele alınan fenomen, dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programıdır.

Katılımcılar

Araştırmanın çalışma grubunu, 2015-2016 eğitim-öğretim akademik yılında Elazığ ilinde görev yapan 10 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın katılımcıları belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme yöntemindeki temel anlayış, önceden belirlenen bir dizi ölçütü karşılayan durumların incelenmesidir. Sözü edilen ölçüt(ler) araştırmacı tarafından oluşturulabileceği gibi daha önceden hazırlanan bir ölçüt listesi kullanılarak da belirlenebilir (Yıldırım & Şimşek, 2011). Araştırmada belirlenen ölçütler; öğretmenlerin dördüncü sınıf okutan kadrolu sınıf öğretmeni görevi yapıyor olmaları ve

en az iki kıdem yılına sahip olmalarıdır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin kadrolu sınıf öğretmeni olarak görev yapıyor olma ölçütünün belirlenmesinin sebebi, ilkokul dördüncü sınıflarda görev yapan bazı öğretmenlerin farklı alanlardan mezun olup ücretli öğretmen olarak görev yapıyor olmalarıdır. Farklı alanlardan mezun olan ve ücretli olarak görev yapan öğretmenlerin dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı ile ilgili bilgilerinin yeterli olmayacağı düşüncesi nedeniyle böyle bir ölçütün olması gerektiği düşünülmüştür. En az iki yıllık deneyime sahip öğretmen olma ölçütünün belirlenmesinin sebebi, deneyimli öğretmenlerin dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programını daha iyi bir şekilde değerlendirebilecekleri düşüncesidir. Bu nedenle, araştırmacılar tarafından böyle bir ölçüt belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler, gönüllülük ilkesine göre belirlenmiştir. Katılımcıların altısı erkek, dördü kadındır. Katılımcıların kıdemleri 4 ile 12 yıl arasında değişmektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada, görüşmeler yapılarak veriler toplanmıştır. Nitel araştırmalarda en çok kullanılan veri toplama araçlarından birisi görüşmedir (King & Horrocks, 2010). Görüşme yoluyla bireylerin bir konu veya duruma ilişkin deneyimleri, tutumları, algıları ve düşünceleri gibi gözlenmeyen, ancak bir araştırma için önem taşıyan unsurların anlaşılabilmesi hedeflenmektedir (Merriam, 2009; Yıldırım & Şimşek, 2011). Bu araştırmada, görüşme türlerinden yarı yapılandırılmış görüşme kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacı tarafından önceden belirlenmiş ya da görüşme sırasında ortaya çıkan konulara göre yeni soruların sorulabildiği nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir veri toplama yöntemidir (Güler, Halıcıoğlu & Taşgın, 2013). Yarı yapılandırılmış görüşme formunda öğretmenlerin kişisel bilgilerini belirlemek için iki soru ve ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi ile ilgili görüşlerini belirleyebilmek için beş açık-uçlu soru bulunmaktadır. Açık-uçlu sorular, alanyazın taraması yapılarak hazırlanmıştır. Türkiye'de bir devlet üniversitesinde görev yapan eğitim programları ve öğretim alanında uzman, nitel araştırma deneyimine sahip iki öğretim üyesinin ve iki dördüncü sınıf okutan sınıf

öğretmenin görüşlerine başvurularak görüşme formuna son şekli verilmiştir. Araştırma, 09-13.05.2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Birinci araştırmacı tarafından ulaşılabilen ilkokullara gidilerek veriler toplanmıştır. Görüşme formu uygulanırken öğretmenlere araştırmanın amacı açıklanmış ve formdaki soruları samimi bir şekilde cevaplamalarının araştırmanın amacına ulaşması için önemli olduğu söylenilmiştir. Görüşmeler ses kaydı ile kayıt altına alınmıştır. Her bir görüşme yaklaşık 30 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

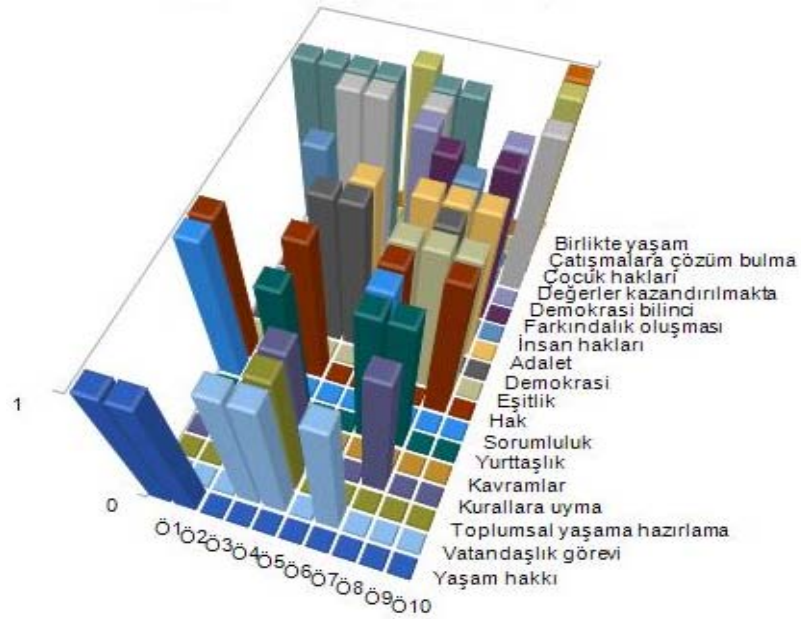
Verilerin analizinde nitel veri analizlerinden biri olan betimsel analiz kullanılmıştır. Ekiz (2009: 75) tarafından betimsel analiz "gözlem, görüşme ve doküman gibi veri toplama araçlarında yer alan soru, konu ya da temalar temele alınarak yapılan analiz" olarak tanımlanmıştır. Araştırmacılar tarafından, görüşme formundaki sorular temele alınarak kodlamalar yapılmış ve bu kodlar bir araya getirilerek görüşme formundaki sorulara dayalı olarak temalar oluşturulmuştur. Araştırmada, Nvivo 11 programı kullanılarak veriler analiz edilmiş, sonuçlar grafiklerle ve şekille sunulmuştur. Araştırmada geçerliği ve güvenilirliği sağlamak için aktarılabilirlik, inandırıcılık, teyit edilebilirlik ve tutarlık stratejileri kullanılmıştır. Araştırma kapsamında araştırma süreci ile ilgili detaylı bilgi verilmiş (Polit & Back, 2010), elde edilen bulguların tamamı yorum ve genelleme yapılmadan doğrudan okuyucuya sunulmuş (Güler, Halıcıoğlu & Taşgın, 2013), doğrudan alıntılar yapılarak katılımcıların ifadelerine yer verilerek okuyucuların karşılaştırma yapmalarına olanak sağlanmış (Güler, Halıcıoğlu & Taşgın, 2013), yapılan kodlamalar alanında uzman iki öğretim üyesine sunulmuş ve bu iki öğretim üyesinin uyum düzeylerine bakılmıştır (Miles & Huberman, 1996).

BULGULAR

Araştırmanın alt problemleri doğrultusunda bulgular sunulmuştur.

1. Öğretmenlerin İlkokul Dördüncü Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersinin Öğrencilerin Öğrenmelerine Katkısı ile İlgili Görüşleri

Öğretmenlerin ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin öğrencilerin öğrenmelerine katkısı ile ilgili görüşleri Grafik 1'de sunulmuştur.

Grafik 1. Öğretmenlerin ilkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin öğrencilere katkısı ile ilgili görüşleri

Grafik 1 incelendiğinde öğretmenlerin çoğu (f:6) dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin öğrencilere çocuk hakları ile ilgili bilgi verme konusunda katkısı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca öğretmenler tarafından dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin öğrencilere yaşam hakları (f:2), vatandaşlık görevleri (f:2) ile ilgili bilgi verdiği, toplumsal yaşama hazırladığı (f:1), kurallara uymalarını (f:2) sağladığı, yurttaşlık (f:3), sorumluluk (f:2), hak (f:4), eşitlik (f:3), demokrasi (f:3), adalet (f:4) ve insan hakları (f:2) gibi kavramları öğrettiği, farkındalık oluşturduğu (f:2),

demokrasi bilincini geliştirdiği (f:2), değerleri kazandırdığı (f:2), çatışmalara çözümler bulmayı sağladığı (f:2) ve birlikte yaşmayı (f:1) öğrettiği belirtilmiştir. Bazı öğretmenlere ait görüşlere aşağıda yer verilmiştir:

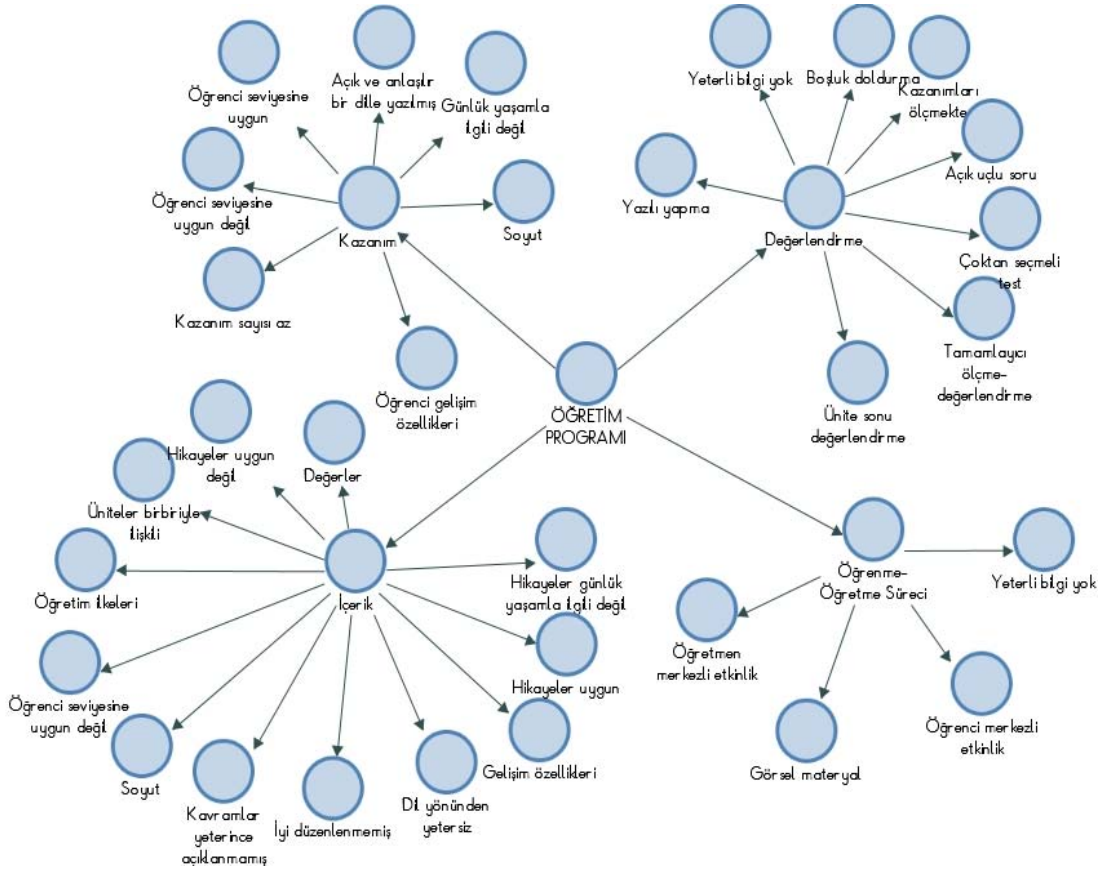
“Bu ders, öğrencileri toplumsal yaşama daha hazırlıklı ve bilinçli olarak hazırlamaktadır. Toplumsal kuralları bu ders sayesinde öğrenmektedir. Bu ders sayesinde öğrenciler aralarındaki çatışmaların nasıl çözülebileceğini öğrenmektedirler. Toplumsal hayatta adaletin ve demokrasinin su ve ekmeğ gibi önemli kavramlar olduğunu öğrenmektedirler. Öğrenciler vatandaşlık haklarını ve sorumluluklarının ne olduğunu bu derste öğrenmektedirler. Bu sayede yurttaşlık bilincini kazanmaktadır.” (Ö:5, E)

“Öğrencilerin demokrasinin ne olduğunu, insan haklarının ne olduğunu öğrenmelerini sağladı. Eşitlik, adalet, yurttaşlık kavramlarını öğrendiler. Kurallara uymanın gerekliliğini, uyulmadığı takdirde toplumsal hayatta ne gibi sorunların yaşanacağını öğrendiler.” (Ö:8, E)

“Bu ders sayesinde öğrencilere adalet, demokrasi, hoşgörü gibi demokratik değerler kazandırılmakta, birlikte yaşama koşulları bakımından öğrenciler sorumluluk almakta ve toplumsal hayatta yaşanan çatışmalara yönelik çözümler geliştirmektedir. Bu bakımdan öğrencilere büyük katkı sağlamaktadır.” (Ö:K, 10)

2. Öğretmenlerin İlkokul Dördüncü Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersi Öğretim Programı ile İlgili Görüşleri

Öğretmenlerin ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı ile ilgili görüşleri şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. Öğretmenlerin öğretim programı ile ilgili görüşleri

Şekil 1'de öğretmenlerin ilkökul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı ile ilgili görüşleri kazanım, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme temalarına ayrılmıştır. Kazanım teması altında öğretmenlerin çoğu (f:4) kazanımların öğrenci seviyesine uygun olmadığını belirtmiştir. Ayrıca bu tema altında öğretmenler tarafından kazanımların soyut olduğu (f:3), kazanımların öğrenci seviyesine uygun olduğu (f:3), öğrenci gelişim özellikleri dikkate alınarak hazırlandığı (f:1), açık ve anlaşılır bir dille yazıldığı (f:2), kazanım sayısının az olduğu (f:1) ve kazanımların günlük yaşamla ilişkili olmadığı belirtilmiştir. İçerik teması altında öğretmenlerin çoğu (f:3) hikayelerin öğrencilerin seviyesine uygun olmadığını belirtmiştir. Ayrıca bu tema altında öğretmenler tarafından ünitelerin birbiriyle ilişkili olduğu (f:1), soyut olduğu

(f:1), öğretim ilkeleri dikkate alınarak hazırlandığı (f:1), öğrenci seviyesine uygun olmadığı (f:1), kavramların yeterince açıklanmadığı (f:1), içeriğin iyi düzenlenmediği (f:1), hikayelerin öğrenci seviyesine uygun olduğu (f:1), hikayelerin günlük yaşamla ilgili olmadığı (f:2), öğrenci gelişim özellikleri dikkate alınarak hazırlandığı (f:1) ve değerleri dikkate alınarak hazırlandığı (f:1) belirtilmiştir. Öğrenme-öğretme süreci teması altında öğretmenlerin çoğu (f:8) öğrenci merkezli etkinlikleri uyguladıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu tema altında öğretmenler, öğretmen merkezli etkinlikleri uyguladıklarını (f:3), görsel materyal kullandıklarını (f:2) ve öğrenme-öğretme süreci ile ilgili öğretim programında yeterli bilginin olmadığını (f:1) belirtmişlerdir. Değerlendirme teması altında öğretmenler, yazılı (f:3) yaparak öğrencileri değerlendirdiklerini, ünite sonu değerlendirme sorularını kullandıklarını (f:3), tamamlayıcı ölçme-değerlendirme araçlarını (f:3), çoktan seçmeli testleri (f:3), boşluk doldurmayı (f:1), açık uçlu soruları (f:3) kullandıklarını, ölçme-değerlendirme araçlarının kazanımları ölçtüğünü (f:1) ve öğretim programında ölçme-değerlendirme ile ilgili yeterli bilginin olmadığını (f:1) belirtmişlerdir. Bazı öğretmenlere ait görüşlere aşağıda yer verilmiştir:

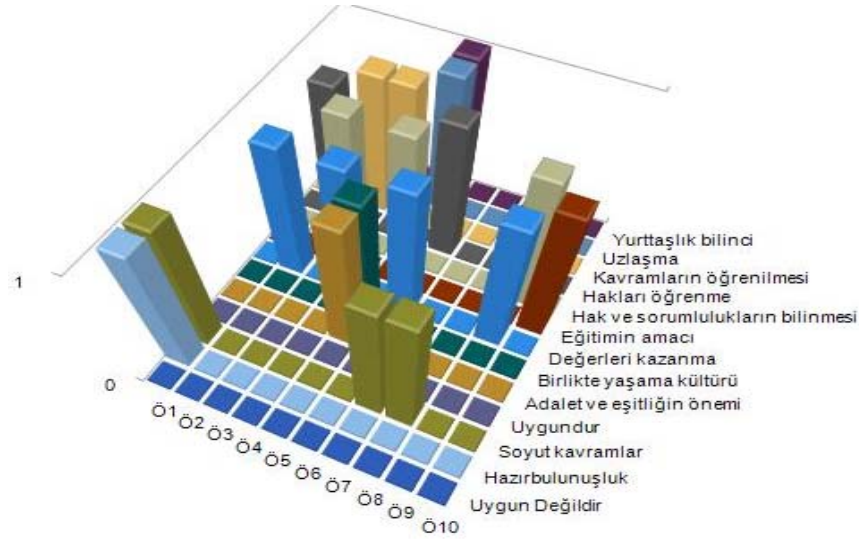
“Öğrenciler somut işlemler döneminde oldukları için kazanımların bazılarının soyut olduğunu düşünüyorum. Örneğin adalet kavramı ile ilgili kazanımları kazandırmak oldukça zor. İçeriğin çok iyi düzenlenmediğini düşünüyorum. Programda yer alan hikayeler öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alınarak düzenlenmemiş. Daha çok ortaokul öğrencilerinin seviyelerine uygun olduğunu düşünüyorum. Öğrenciler ders kitaplarındaki metinleri okuduklarında bir şey anlayamıyorlar. Nitekim metinler ile ilgili sorular sorduğumda cevap vermekte zorlanıyorlar. Metinlerin dil yönünden de öğrenci seviyelerine göre hazırlanmaları gerekiyor. Öğrencilerin anlayabileceği kelimelerin kullanılmasında fayda var. Öğretim programında öğrenci merkezli etkinliklerin yapılması önerilmiş. Bende bu derste daha çok drama, örnek olay, tartışma, beyin fırtınası, grup çalışmaları yaptırıyordum. Bazı konularda ise anlatım yöntemini kullanıyorum. Öğrenci merkezli etkinlikler yaptığında öğrenciler daha aktif bir şekilde derse katılmakta ve öğretim programının etkililiği sağlanmaktadır. Ünite

sonlarında daha çok çoktan seçmeli testler kullanmaktayım. Bunun yanı sıra dereceli puanlama anahtarları, performans görevleri de vermekteyim." (Ö:5, E)

"Kazanımların öğrencilere çok uygun olduğunu düşünmüyorum. Öğrencilerin yaşantılarına uygun olarak hazırlanmamış. Oldukça soyut kavramlarla dolu. Öğrencilere kazandırılması oldukça güç. Ünitelerde yer alan hikayeler öğrencilerin günlük hayatlarıyla ilişkili değil. Bu nedenle, öğrencilerin dikkatini çekmiyor. Öğrencilerin günlük yaşamlarına uygun bir şekilde öğretme öğrenme süreci düzenliyorum. Öğrenci merkezli etkinlikler yapmaya çalışıyorum. Nitekim programda da öğrenciyi aktif kılan etkinliklerin yapılması önerilmiş. Öğrencileri yazılı yaparak değerlendiriyorum. Bu şekilde öğrencilerin eksik oldukları konuları belirleyip tekrar ediyorum. Ayrıca ünite sonundaki değerlendirmeleri de yaptırıyorum." (Ö:7, K)

3. Öğretmenlerin İlkokul Dördüncü Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersinin Dördüncü Sınıfta Uygulanması ile İlgili Görüşleri

Öğretmenlerin ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin dördüncü sınıfta uygulanması ile ilgili görüşleri Grafik 2'de sunulmuştur.

Grafik 2. Öğretmenlerin ilkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin 4. sınıfta uygulanması ile ilgili görüşleri

Grafik 2 incelendiğinde, öğretmenlerin ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin dördüncü sınıfta uygulanması ile ilgili görüşleri uygundur ve uygun değildir temalarında toplanmıştır. Öğretmenlerin çoğu ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersini ilkokul dördüncü sınıfta uygulanmasını doğru bulmuştur. Uygundur teması altında öğretmenlerin çoğu (f:4) bu dersin öğrencilere değerleri kazandırdığını belirtmiştir. Ayrıca bu tema altında öğretmenler, öğrencilerin adalet ve eşitliğin önemini kavradıklarını (f:1), birlikte yaşama kültürünü öğrendiklerini (f:1), yirmi birinci yüzyıla ait eğitimin amacını kazandırdığını (f:1), hak ve sorumluluğun ne olduğunu öğrendiklerini (f:3), kendi haklarını öğrendiklerini (f:2), bazı kavramları (f:2), uzlaşmayı (f:1) öğrendiklerini ve yurttaşlık bilincini (f:1) geliştirdiğini belirtmişlerdir. Bazı öğretmenlere ait görüşler aşağıda sunulmuştur:

“Bu dersin 4. sınıfta verilmesini doğru buluyorum. Özellikle çocuk hakları ile ilgili bazı kavramların verilmesi çocukların kendi hakları ile ilgili bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır. Örneğin bir öğrencime çocukların zorla çalıştırılmayacağını söyledim. Öğrencim şaşırды. Bana babam beni zorla hayvanlara bakmamı söylüyor dedi. Artık beni zorla hayvanları otarmamı söyleyemez dedi.” (Ö:3, K)

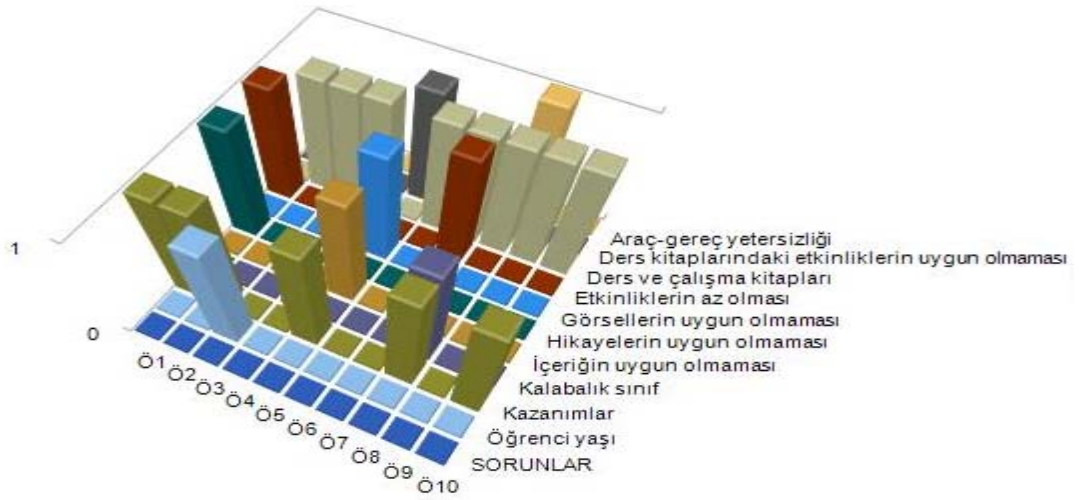
“Ben bu dersin 4. sınıflara uygun olmadığını düşünüyorum. 4. sınıf öğrencileri somut işlemler döneminde. Demokrasi, adalet, eşitlik gibi kavramlar soyut kavramlardır ve öğrencilerin zihinlerinde yeterince canlanmıyor. Bu nedenle bu dersin ortaokulda verilmesinin daha uygun olacağını düşünüyorum.” (Ö:7, K)

“4. sınıflara böyle bir dersin getirilmesini doğru buluyorum. Bu sayede öğrencilere demokrasi, adalet gibi değerleri kazandırıyorum. Ayrıca öğrenciler bu ders sayesinde hak ve sorumluluklarının ne olduğunu öğreniyor.” (Ö:9, E)

“İnsan hakları, demokrasi ve yurttaşlık dersinin 4. sınıfta okutulmasını doğru buluyorum. 21. yüzyılda eğitimin amaçlarından birisi, demokratik değerlere sahip, yurttaşlık bilinci gelişmiş ve insan haklarına saygılı bireyler yetiştirmektir. Bu bireyleri yetiştirmek içinde daha ilkokul yıllarından itibaren böyle bir dersin verilmesi gerekmektedir.” (Ö:10, K)

4. Öğretmenlerin İlkokul Dördüncü Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersinin Uygulanması Sırasında Karşılaşmış Oldukları Sorunlar ile İlgili Görüşleri

Öğretmenlerin ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin uygulanması sırasında karşılaştıkları sorunlar ile ilgili görüşleri Grafik 3'te sunulmuştur.

Grafik 3. Öğretmenlerin ilkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin uygulanması sırasında karşılaştıkları sorunlar ile ilgili görüşleri

Grafik 3 incelendiğinde, öğretmenlerin çoğu (f:8) ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinde ders ve çalışma kitaplarının olmamasından dolayı sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmenler, öğrenci yaşının küçük olmasından (f:1), kazanımların öğrenci seviyesine uygun olmamasından (f:5), sınıfların kalabalık olmasından (f:1), içeriğin öğrencilere uygun hazırlanmamasından (f:1), hikayelerin öğrenci seviyelerine uygun olmamasından (f:1), ders ve çalışma kitaplarındaki görsellerin uygun olmamasından (f:1), etkinliklerin az olmasından (f:2), ders kitaplarındaki etkinliklerin az olmasından (f:1) ve araç-gereç yetersizliğinden dolayı sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bazı öğretmenlere ait görüşlere aşağıda yer verilmiştir:

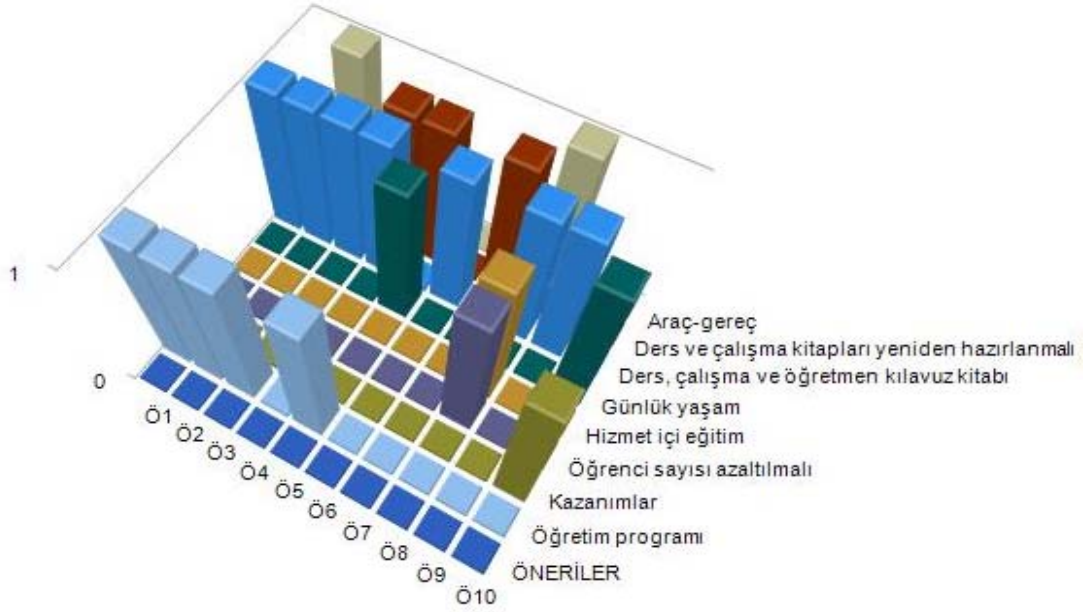
“Ders ve çalışma kitaplarının olmaması en büyük sorun. Bu nedenle etkili ve verimli bir şekilde dersi işleyemiyorum. Ayrıca öğrencilerin seviyelerinin üzerinde bazı kazanımlar var. Bu kazanımları kazandırmakta oldukça zor.” (Ö:2, E)

“İçeriğin ve kazanımların öğrenci seviyeleri dikkate alarak hazırlanmaması en büyük problemdi. Bazı kazanımları kazandırırken zorlandım açıkçası. Ders ve çalışma kitaplarındaki bazı etkinlikler öğrenci seviyesinin üstündeydi. Öğrencilerin anlamakta güçlük çektiği etkinlikler vardı. Ders ve çalışma kitaplarının görselleri de iyi değildi.” (Ö:5, E)

“Öğretmen kılavuz kitaplarının, ders ve çalışma kitaplarının olmaması, sınıfın kalabalık olması, araç-gerecin yetersiz olması, kazanımların öğrenci seviyesine uygun olmaması en büyük problemler.” (Ö:8, E)

5. Öğretmenlerin İlkokul Dördüncü Sınıf İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi Dersinin Uygulanması Sırasında Karşılaşmış Oldukları Sorunlara Yönelik Geliştirmiş Oldukları Öneriler ile İlgili Görüşleri

Öğretmenlerin ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin uygulanması sırasında karşılaştıkları sorunlara yönelik geliştirmiş oldukları öneriler ile ilgili görüşleri Grafik 4'te sunulmuştur.

Grafik 4. Öğretmenlerin ilkokul 4. sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin uygulanması sırasında karşılaştıkları sorunlara yönelik geliştirmiş oldukları öneriler ile ilgili görüşleri

Grafik 4 incelendiğinde, öğretmenlerin çoğu (f:7) ders, çalışma ve öğretmen kılavuz kitapları okullara temin edilmeli önerisini geliştirmişlerdir. Ayrıca öğretmenler tarafından, öğretim programı yeniden düzenlenmeli (f:4), kazanımlar öğrenci seviyelerine göre hazırlanmalı (f:1), sınıflarda öğrenci sayıları azaltılmalı (f:1), öğretmenlere bu ders ile ilgili hizmet içi eğitim verilmeli (f:1), içerik günlük yaşamla ilişkilendirilmeli (f:2), ders ve çalışma kitapları yeniden hazırlanmalı (f:3) ve araç-gereç temin edilmeli (f:2) önerileri geliştirilmiştir. Bazı öğretmenlere ait görüşlere aşağıda yer verilmiştir:

“İnsan hakları ve yurttaşlık programı yeniden öğrenci seviyeleri gözeticilerle düzenlenmeli. Ders kitapları öğrencilere uygun bir şekilde hazırlanmalı.” (Ö:1, E)

“Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullara ders, çalışma ve öğretmen kılavuz kitapları eksiksiz gönderilmeli. Öğrenci sayıları azaltılmalı. Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından okullara bu derste kullanılabilecek araç-gereçler gönderilmeli.”

Örneğin adaleti, eşitliği anlatan çizgi film cdleri olabilir. Öğretim programı öğrencilerin seviyelerine uygun düzenlenmeli. Öğretmenlere program ile ilgili hizmet içi eğitim verilmeli.” (Ö:8, E)

"Kazanımlar öğrenci seviyelerine ve çevre koşulları dikkate alınarak yeniden düzenlenebilir. Ders kitapları çok iyi hazırlanmalı. Hikayeler öğrencilerin günlük hayatlarından seçilerek yazılmalı." (Ö:10, K)

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin ilkökul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı ile ilgili görüşlerini incelemektir. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin çoğu tarafından dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin öğrencilere çocuk hakları ile ilgili bilgi verme konusunda katkısı olduğu belirtilmiştir. İlkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programında öğrencilere çocuk hakları ile ilgili bilgi verilmektedir. Nitekim öğretim programında çocuk hakları ile ilgili bir ünite bulunmaktadır (MEB, 2017). Bu nedenle, öğretmenlerin böyle bir görüş belirttikleri düşünülmektedir. Ayrıca öğretmenler tarafından dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin öğrencilere yaşam hakları, vatandaşlık görevleri ile ilgili bilgi verdiği, toplumsal yaşama hazırladığı, kurallara uymalarını sağladığı, yurttaşlık, sorumluluk, hak, eşitlik, demokrasi, adalet ve insan hakları gibi kavramları öğrettiği, farkındalık oluşturduğu, demokrasi bilincini geliştirdiği, adalet, demokrasi, hoşgörü gibi demokratik değerleri kazandırdığı, çatışmalara çözüm bulmayı sağladığı ve birlikte yaşamayı öğrettiği belirtilmiştir. Öğretmenler tarafından bu görüşlerin belirtilmesi araştırmacılar tarafından olumlu olarak değerlendirilmektedir. İlkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı incelendiğinde bu görüşleri destekleyen kazanımların, ünitelerin olduğu görülmektedir (MEB, 2017). Lohrenscheit (2002), insan hakları eğitiminin demokrasi, adalet, özgürlük, dayanışma, barış, onur, haklar ve sorumluluk kavramlarına ilişkin bir anlayış ve duyarlılık geliştirdiğini belirtmiştir.

Araştırmada öğretmenlerin ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı ile ilgili görüşleri de incelenmiştir. Öğretmenlerin ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı ile ilgili görüşleri kazanım, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme temalarına ayrılmıştır. Kazanım teması altında öğretmenlerin çoğu kazanımların öğrenci seviyesine uygun olmadığını, içerik teması altında hikayelerin öğrencilerin seviyesine uygun olmadığını, öğrenme-öğretme süreci teması altında öğrenci merkezli etkinlikleri uyguladıklarını ve değerlendirme teması altında yazılı yaparak öğrencileri değerlendirdiklerini belirtmişlerdir. Öğretmenler tarafından kazanımların ve hikayelerin öğrenci seviyesine uygun olmadığını belirtmesi araştırmacılar tarafından olumsuz bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Öğretim programı hazırlanırken kazanımların öğrenci seviyesine göre hazırlanması ve içeriğin öğrenci seviyesine uygun bir şekilde düzenlenmesi son derece önem arz etmektedir. Çünkü bu şekilde öğretim programlarındaki kazanımların kazandırılması ve programın amaçlarının gerçekleşmesi sağlanabilir. Alanyazın incelendiğinde farklı öğretim programlarını inceleyen araştırmalarda da benzer sonuçların elde edildiği tespit edilmiştir (Aybek & Aslan, 2016; Karakuş, Aslan & Ergüven, 2015; Kuzu & Aslan, 2012). Bu araştırmaların sonuçları ile yapılan bu çalışmanın sonucunun örtüştüğü söylenebilir. Öğretmenler tarafından öğretim-öğrenme süreci ile ilgili olarak daha çok öğrenci merkezli etkinliklerin yapılmasının belirtilmesi araştırmacılar tarafından olumlu olarak değerlendirilmektedir. İki bin beş yılından itibaren ilkokul öğretim programlarında değişikliğe gidilmiş ve yapılandırmacı yaklaşıma dayalı olarak ilkokul programlarında değişiklik yapılmıştır. Bu yaklaşım, öğrenci merkezli bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda, öğretim-öğrenme ortamında öğrenciyi aktif kılan etkinliklerin yapılması savunulmaktadır (Durmuş, 2007; Richardson, 2003). Grant (1997) ile Gibson ve McKay (2000) tarafından yapılan araştırmalarda da yapılandırmacı yaklaşımın uygulandığı öğretim-öğrenme ortamında en önemli aktörün öğrenciler olduğu belirtilmiş ve bu nedenle öğretim-öğrenme ortamı düzenlenirken öğrenciyi aktif kılan etkinliklerin kullanılması gerektiği vurgulanmıştır. İlkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programında da, yapılandırmacı yaklaşım temel alınarak

öğrenciyi öğretme-öğrenme ortamında aktif kılan öğretim yöntem, teknikleri ve etkinlikler önerilmektedir. Bu sonuca dayalı olarak, öğretmenler tarafından öğretim programının önermiş olduğu öğrenci merkezli etkinliklerin dikkate alındığı söylenebilir. Değerlendirme temasında ise öğretmenler tarafından daha çok yazılı yaparak öğrencileri değerlendirdiklerini belirtilmesi, araştırmacılar tarafından bir eksiklik olarak görülmektedir. İki bin on yedi ilkokul programları incelendiğinde, daha çok tamamlayıcı ölçme-değerlendirme araçlarının kullanılması önerilmektedir. Her ne kadar araştırmada bazı öğretmenler tarafından tamamlayıcı ölçme-değerlendirme araçlarının kullanıldığı belirtilse de çoğu öğretmen tarafından geleneksel ölçme-değerlendirme araçlarının kullanıldığı görülmüştür. Yaklaşık 12 yıldır ilkokul öğretim programlarında, yapılandırmacı yaklaşımı temele alan tamamlayıcı ölçme-değerlendirme araçlarının kullanılması gerektiği önerilmektedir. Ancak yapılan bu araştırmada, öğretmenlerin geleneksel ölçme-değerlendirme araçlarını tercih edip kullanmaları araştırmanın ilgi çekici bir sonucudur. Araştırmaya katılan öğretmenlerin çoğu 10 yıldan az bir kıdeme sahiptir. Bu bakımdan, lisans eğitimlerinde tamamlayıcı ölçme-değerlendirme araçları ile ilgili bilgi aldıkları düşünülmektedir. Ancak buna rağmen, bu derse ait öğretim programının değerlendirme boyutunda geleneksel ölçme-değerlendirme araçlarını seçmeleri ilgi çekici bulunmuştur. Bunun nedeni olarak, öğretmenlerin tamamlayıcı ölçme-değerlendirme araçları ile ilgili yeterli bilgilerinin olmaması, bu araçları nasıl uygulayacaklarını bilmemeleri ya da dördüncü sınıfta yazılı yapma zorunluluğundan dolayı bu ölçme-değerlendirme aracını seçtikleri söylenebilir.

Öğretmenlerin ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin dördüncü sınıfta uygulanması ile ilgili görüşleri de incelenmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin dördüncü sınıfta uygulanması ile ilgili görüşleri uygundur ve uygun değildir temalarında toplanmıştır. Öğretmenlerin çoğu ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersini ilkokul dördüncü sınıfta uygulanmasını doğru bulmuştur. Bu sonuç araştırmacılar tarafından olumlu olarak değerlendirilmektedir. Çünkü daha ilkokul yıllarından itibaren insan haklarına saygılı, yurttaşlık bilinci

gelişmiş ve demokratik değerlere sahip bireylerin yetiştirilmesi önem arz etmektedir. Bu sayede yirmi birinci yüzyılın nitelikli bireyi yetiştirilebilir. Er, Ünal ve Özmen (2013) ile Sağlam ve Hayal (2015) tarafından yapılan araştırmalarda da benzer bir sonuç elde edilmiştir. Bu sonuçlar da araştırmanın bu sonucunu destekler niteliktedir. Ancak Kaçar ve Kaçar (2016) tarafından yapılan araştırmada ise bu sonucun tam tersi bir sonuç elde edilmiştir. Bu araştırmada, öğretmenlerin çoğu insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin ilkökul dördüncü sınıf programının içinde yer almasını doğru bulmamışlardır. Uygundur teması altında öğretmenlerin çoğu bu dersin öğrencilere değerleri kazandırdığını belirtmiştir. İki bin on yedi ilkökul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı (MEB, 2017) incelendiğinde, öğrencilere birçok değer kazandırıldığı görülmektedir. Bu bakımdan, öğretmenlerin bu derse ait öğretim programını dikkate alarak görüş belirttikleri söylenebilir. Ayrıca bu tema altında öğretmenler öğrencilerin adalet ve eşitliğin önemini kavradıklarını, birlikte yaşama kültürünü öğrendiklerini, yirmi birinci yüzyıla ait eğitimin amacını kazandırdığını, hak ve sorumluluğun ne olduğunu öğrendiklerini, kendi haklarını öğrendiklerini, bazı kavramları, uzlaşmayı öğrendiklerini ve yurttaşlık bilincini geliştirdiğini belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamında öğretmenlerin ilkökul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersini uygularken ne gibi sorunlarla karşılaştıkları da incelenmiştir. Öğretmenlerin çoğu, ilkökul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinde ders ve çalışma kitaplarının olmamasından dolayı sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların görev yaptıkları bazı okullara ders ve çalışma kitapları gönderilmişken bazı okullara gönderilmemiştir. Ders kitabı "Programda hedeflenen, istedik davranış geliştirme sürecinde bulunan amaç, muhteva, eğitim ve öğretim aşamalarıyla birlikte sürecinin çıktısı olan sonucu birden fazla aşaması ile birlikte değerlendirmeyi amaçlayan görsel veya sözel kısımlardan oluşan basılmış ders araçlarıdır." şeklinde tanımlanmaktadır (Demirel & Kıröglü, 2006: 9). Ders kitapları "eğitim programlarında belirlenen amaçlar doğrultusunda öğretim programlarındaki derslerin içeriği ile ilgili bilgileri öğrencilere sunan ve öğrenme hızlarına uygun çalışma

olanağı sağlayan öğretim materyalleridir” (Evin & Kafadar, 2004: 294). Bu tanımlardan da anlaşıldığı üzere ders kitapları öğretme-öğrenme sürecinin önemli bir parçasıdır. Öğretmenler tarafından okullarda ders ve çalışma kitaplarının bulunmadığının belirtilmesi önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira nitelikli eğitimin verilebilmesi, öğretim programına ait kazanımların kazandırılması, öğretimin etkili ve verimli geçmesi için ders kitaplarının olması önem arz etmektedir. Ayrıca öğretmenler, öğrenci yaşının küçük olmasından, kazanımların öğrenci seviyesine uygun olmamasından, sınıfların kalabalık olmasından, içeriğin öğrencilere uygun hazırlanmamasından, hikayelerin öğrenci seviyelerine uygun olmamasından, ders ve çalışma kitaplarındaki görsellerin uygun olmamasından, ders kitaplarındaki etkinliklerin az olmasından ve araç-gereç yetersizliğinden dolayı sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinin uygulanması sırasında karşılaşmış oldukları sorunlara yönelik geliştirmiş oldukları öneriler ile ilgili görüşleri de incelenmiştir. Öğretmenlerin çoğu ders, çalışma ve öğretmen kılavuz kitaplarının temin edilmesi önerisini geliştirmişlerdir. Yukarıda öğretmenler tarafından öğrenci ders ve çalışma kitaplarının olmamasından dolayı sorunlarla karşılaştığı belirtilmiştir. Bu soruna dayalı olarak öğretmenler tarafından böyle bir önerinin geliştirildiği söylenebilir. Ayrıca öğretmenler, öğretim programı yeniden düzenlenmeli, kazanımlar öğrenci seviyelerine göre hazırlanmalı, sınıflarda öğrenci sayıları azaltılmalı, öğretmenlere bu ders ile ilgili hizmet içi eğitim verilmeli, içerik günlük yaşamla ilişkilendirilmeli, ders ve çalışma kitapları yeniden hazırlanmalı ve araç-gereç temin edilmeli önerileri geliştirilmiştir.

Araştırma sonucunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

1. Araştırma sonucunda öğretmenler tarafından ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı ile ilgili birçok sorundan bahsetmişlerdir. Bu bakımdan ilkokul dördüncü sınıf insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı öğrenci seviyesi gözetenilerek tekrar gözden geçirilmelidir. Bu şekilde bu öğretim programı etkili bir şekilde uygulanabilir ve öğrencilerin öğrenmelerine katkı sağlayabilir.

2. Araştırma sonucunda öğretmenler tarafından belirtilen sorunlar Milli Eğitim Bakanlığı ve Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından dikkate alınmalı ve bu sorunlara çözüm bulunmalıdır.
3. Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından okullara insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersinde kullanacakları malzemeler temin edilmelidir. Bu dersle ilgili araç-gereçler temin edildiği takdirde, öğretim programının etkililiği artacaktır ve öğrencilerin öğrenmeleri kolaylaşacaktır.

KAYNAKLAR

- Akdağ, H., & Taşkaya, S.M. (2011). Vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin sosyal bilgiler öğretimindeki yeri. R. Turan & K. Ulusoy (Edt.) *Sosyal bilgilerin temelleri*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Aybek, B., & Aslan, S. (2016). Sınıf öğretmenlerinin ilkököl 4. sınıf trafik güvenliği dersi öğretim programına yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(2), 924-954.
- Cresswell, J.W. (2007). *Qualitative inquiry & research design choosing among five approaches*. London: SAGE.
- Demirel, Ö., & Kıroğlu, K. (2006). Eğitim ve ders kitapları. Ö. Demirel , & K. Kıroğlu (Edt.) *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2004). *Sosyal bilgiler eğitiminin genel amaçları ne olmalıdır?* I. Sosyal Bilgiler Eğitimi Kongresi Bildirileri Kitabı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Duman, T., Karakaya, Y., & Yavuz, N. (2001). *Vatandaşlık bilgisi*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Durmuş, S. (2007). *Oluşturmacılık: Teori perspektifler ve uygulama*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Erden, M. (1998). *Eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ersoy, A.F. (2016). Fenomenoloji. A. Saban & A. Ersoy (Edt.) *Eğitimde nitel araştırma desenleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Evin, İ., & Kafadar, O. (2004). İlköğretim sosyal bilgiler programları ve ders kitaplarının ulusal ve evrensel değerler yönünden içerik çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 293-304.
- Fitzpatrick, J.L., Sanders, J.R., & Worthen, B.R. (2004). *Program evaluation: Alternative approaches and practical guidelines*. Boston: Pearson Education INC.
- Gibson, S., & Mckay, R. (2001). What constructivist theory and brain research may offer social studies. *Canada's National Social Studies Journal*. 35 (4). http://www.quasar.ualberta.ca/css/Css_35_4/index35_4.html adresinden 20/04/2014 tarihinde ulaşılmıştır.

- Grant, S.G. (1997). A policy at odds with itself: The tension between constructivist and traditional views in the new york state social studies framework. *Journal of Curriculum and Supervision*, 13(1), 92-113.
- Güler, A., Halıcıoğlu, M.B. & Taşgın, S. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Kaçar, H., & Kaçar, M. (2016). İlkokul dördüncü sınıf öğretmenlerinin dördüncü sınıf insan hakları yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin görüşleri. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(7), 182-196.
- Karakuş, M., Aslan, S., & Ergüven, S. (2014). Sınıf öğretmenlerinin ilkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programına yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 9 (8), 209-234.
- Kazu, H., & Aslan, S. (2012). Birleştirilmiş sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi dersi öğretim programına yönelik görüşlerinin incelenmesi (Nitel bir araştırma). *Turkish Studies*, 7 (2), 693-706.
- King, N., & Horrocks, C. (2010). *Interviews in qualitative research*. London: SAGE.
- Koçoğlu, E. (2012). Cumhuriyetten günümüze insan hakları ve demokrasi kavramlar açısından sosyal bilgiler dersi eğitim programının incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 1-20.
- Lohrenscheit, C. (2002). International approaches in human rights education. *International Review of Education*, 48(3-4), 173-185.
- MEB. (2017). *İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı (ilkokul 4. sınıf)*. Ankara: Devlet Basım Yayınevi.
- Merriam, S.B. (2009). *Qualitative research and case study applications in education*. San Fransisco: Jossey – Bass Publishers.
- Miles, M.B., & Huberman, A.M. (1996). *Qualitative data analysis: A sourcebook of new materials*. Thousand Oaks: Sage.
- Polit, D.F., & Back, C.T. (2010). Generalization in quantitative and qualitative research: Myths and strategies. *International Journal of Nursing Studies*, 47, 1451-1458.
- Richardson, V. (2003). Constructivist pedagogy. *Teachers College Record*. 105(9), 1623-1640.
- Sağlam, H.İ. (2000). Sosyal bilgiler dersinin demokratik tutum geliştirmedeki rolü. *Milli Eğitim Dergisi*, 146.

- Sağlam, H.İ., & Hayal, M.A. (2015). Sınıf öğretmenlerinin “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” dersinin ilkokul 4. sınıfta yer almasına ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 207-217
- Tyler, R.W. (1949). *Basic principles of curriculum and instruction*. The University of Chiago Press.
- Uşun, S. (2012). *Eğitimde program değerlendirme süreçler, yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

SUMMARY

One of the main objectives of education is to educate individuals who respect for human rights, who develop awareness of citizenship, and who hold democratic values. As a matter of fact, developed and developing countries are making arrangements by taking this aim into consideration in teaching programs. Topics related with citizenship education in educational institutions in Turkey have been identified to be taught within the scope of social studies course for many years at primary education level (Doganay, 2004). Decision no. 69 dated 25/06/2012 by the Ministry of National Education started to be taught to the 4th grade primary school from 2015-2016 with the title of Curriculum for Human Rights, Citizenship and Democracy in Primary School. Upon analyzing the related literature in Turkey, a study called "Mutual Investigation of Classroom and Social Studies Teachers' Views on Primary School Class 4th Human Rights, Citizenship and Democracy Course" has been conducted by Gurel (2016). The fact that few studies have been carried out in this regard has been regarded as a shortcoming by the researchers and such study has been performed. This research has examined the contributions of the lesson the students, teachers' thoughts about the aspects of the curriculum, whether this course is appropriate for the 4th grade primary school students, the problems they have encountered and the solution proposals for these problems. The research will contribute to the related literature and it will be a feedback to the Board of Education and other institutions. It is widely known that there are various applications for human rights and citizenship education at different times in Turkey. Human rights and citizenship education is sometimes organized as a lesson, and sometimes as a program that is embedded in different lessons (Taşkaya & Akdağ, 2011). Since 2005-2006 academic year, "Human Rights and Citizenship" has been included in the cross discipline of elementary education programs. With the amendment made in the 2010-2011 academic year, "Citizenship and Democracy Education" was taught in the eighth grade for one lesson per week. The course, which was taught as an elective course in the first year, was made compulsory in 2011-2012 academic year and then removed from the program. Hence, this study aims to determine the views of classroom teachers on human rights, citizenship and democracy curriculum that is presented to primary school 4th graders.

In service of this goal, answers to the following questions have been sought:

- 1. What are the views of teachers on the contribution of elementary school fourth-class human rights, citizenship and democracy lesson to learners' learning?*

2. *What are the views of teachers on the curriculum of the elementary school fourth-class human rights, citizenship and democracy lesson?*

3. *What are the views of the teachers on the implementation of elementary school fourth-class human rights, citizenship and democracy lesson?*

4. *What are the views of teachers about the problems they have encountered during the implementation of the elementary school fourth-class human rights, citizenship and democracy lesson?*

This is a qualitative study, and it has employed phenomenology design. Ersoy (2016) defined the phenomenological research as "a research design aiming to put the perceptions and experiences of the individuals into the foreground". In this respect, totally 10 classroom teachers working in a province of Elazig during the academic year of 2015-2016 participated in the study. The study has utilized criteria sampling method, one of the purposeful sampling methods. A basic understanding of the criteria sampling method is the study of situations that meet a set of predefined criteria. The mentioned criteria may be determined by the researcher or through using a previously prepared criteria list (Yıldırım & Şimşek, 2011). Criteria determined in the research; teachers must be those who teach the fourth graders and who have at least 2 years of seniority. The reason for determining these criteria is to obtain much more useful information. Data were collected using semi-structured interview form. Data analysis was conducted through descriptive analysis, one of the qualitative data analyzes. Transferability, credibility, verifiability and consistency strategies were used to ensure validity and reliability of the study. In the scope of the research, detailed information was given about the research process (Polit & Back, 2010), and all the findings were presented directly to the reader without any comment and generalization (Güler, Halicioğlu & Taşgın, 2013), direct quotations were made and the readers were allowed to make comparisons (Güler, Halicioğlu & Taşgın, 2013) the codes were presented to two experts and the level of correspondence of these two lecturers was determined (Miles & Huberman, 1996). Research results have revealed classroom teachers' positive views about the fact that students will acquire knowledge regarding their rights thanks to the human rights lesson, about what democracy is, what social duties are and several values. Teachers have stated that the acquisitions are appropriate for the students' levels, that the content is not well organized, that there are student-centered activities, and that insufficient information about the evaluation tools are available. Some of the teachers think this course is appropriate for the 4th grade students, while others are not. Teachers have also indicated various problems due to the lack of teacher

guidebooks student course and workbooks; moreover, they have developed various recommendations in this regard.